

OSUDY FRANCOUZSKÉ REFORMACE

Když na počátku 16. století začaly pokusy o reformu církve přerůstat v *reformaci*, nevyhnul se tento proces ani Francii. Mnoho vzdělců z řad kléru čte Písmo v řečtině a hebrejštině a nacházejí tam něco poněkud jiného, než to, co prezentuje katolická církev – žádný kult svatých, očistec či složité rituály. Již v roce 1508 (tedy devět let před vystoupením Luthera) vyzýval profesor pařížské univerzity Jacques Lefèvre d'Étaples (zvaný též Faber Stapulensis, †1536) ke kázání na základě originálních pramenů – z Písma svatého jako jediné autority; tvrdí také, že ke spáse stačí jen víra a ne skutky. Po Lutherově exkomunikaci (1520) se věci ovšem politicky komplikují. Francii tehdy vládne **František I.** (1515-1547), který, hlavně díky své sestře Markétě, vévodkyni z Alençonu, Lefèvra chrání proti možným výpadům. Markéta, zaujatá novou vírou, si za duchovního rádce vybrala Briçonnet, biskupa z Meaux; a z jeho biskupství se stává jedno z prvních francouzských center reformované víry. Lefèvre, který je tu generálním vikářem, překládá Nový zákon do francouzštiny. Králova podpora však slábne; Sorbonna Lefèvra odsoudila a za králova zajetí v Pavii regentka Louisa Savojská obává protivit se papeži a Sorbonně, takže proti „údajně reformovanému“ náboženství zasahuje. Když v meauxské diecézi chudí začínají pálit obrazy Panny Marie a oznámení o odpustcích, nevyhnutelně začíná pronásledování a upalování kacířů. Briçonnet v obavách odvolává svá prohlášení. Po návratu Františka I. už jen nabírá zarputilost obou náboženských táborů na síle, a král se musí rozhodnout, koho podpořit. Radikálnost některých reformátorů ale začíná v očích krále hraničit s kacířstvím – znechucen (hlavně tzv. plakátovou aférou) odvolává svou ochranu a pronásledování propuká naplno. Silnější než králova je však reakce Parlamentu, jenž dokonce vydává edikt nařizující úplné zničení několika vesnic v Provence obviněných z kacířství (na jihu přežívají zbytky valdenských, kteří se začali

názorově blížit novým reformovaným) a František ve chvíli slabosti tento edikt schválil (čehož později litoval). Roku 1543 dokonce Sorbonna donutila své profesory k podpisu „článků víry“, a kdo odmítl, putoval na hranici (takto zemřel i humanistický učenec Étienne Dolet)¹.

Františkův nástupce **Jindřich II.** (1547-1559) už s protestanty nejednal nijak smířlivě. V nastalých ekonomických problémech se nové hnutí (zatím ještě víceméně luterské) šířilo zneklidňující rychlostí. Roku 1549 král nechal při Parlamentu zřídit hrdelní soud trestající kacířství. Ale už bylo pozdě – reformovaní se objevují i mezi soudci; také některé z nejurozenějších rodů konvertovaly – mezi nimi rody Navarre, Condé, Bourbon (královi příbuzní), Coligny, Châtillon a Andelot².

Další vývoj reformace však obstarává Francouz **Jan Kalvín** (Jean Calvin, 1509-1564), rodák z Noyonu (jeho otec pocházel z církevních kruhů, byl generálním prokurátorem). Po studiích v Paříži, Orleansu a Bourges se v roce 1534 se přiklání k reformaci a musí uprchnout ze země. Dostává se do Basileje, kde se seznamuje s proslulými reformátory té doby a píše spis *Institutio religionis christianae* (publikovaný 1536, resp. 1537 pod vlastním jménem) – obhajobu pronásledovaných francouzských protestantů, která již obsahuje prvky jeho pozdější věrouky. Při cestě přes Ženevu se nechá přesvědčit Vilémem Farelem, aby mu pomohl ve městě s reformou. Skrze úspěšná kázání a zavedení nového řádu zde vytvořil zvláštní teokratickou vládu; porušení nových pravidel bylo přísně trestáno, protestantismus v tomto podání nebyl o nic smířlivější než katolictví. O podstatě kalvínské nauky se nebudu dlouze rozepisovat, zmíním jen trojí *sola* (*fides, gratia, Scriptura*), predestinaci a z toho vyplývající rozhořčené odmítání katolictví. Nebezpečnost a nepřijatelnost kalvinismu pro katolické vládců a šlechtu zvyšovalo i Kalvínovo přesvědčení, že v určitých případech existuje právo odepřít bezbožné vrchnosti poslušnost. Ženeva se stala střediskem nové reformované církve a

¹ Viz: **Maurois, André:** *Dějiny Francie*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994, s. 125-126.

² *Ibidem*, s. 127.

Kalvínova podoba protestantismu se odtud zpětně šířila i do Francie. Roku 1559 se v Paříži konala první národní synoda, a to na základě Kalvínovy *Confessio Gallicana*; začali být nazýváni *hugenoti* (podle Eidgenossen, tedy „spříseženci“), i když sami se nazývali „reformovaní“.

Po časně smrti Jindřicha II. na trůn nastoupil jeho patnáctiletý syn František II. Království tonulo v dluzích a vedle královny matky Kateřiny Medicejské o moc usilovaly tři silné frakce: Bourboni, kteří by v případě konce dynastie Valois zaujali její místo, v čele s Antonínem Bourbonským, králem Navarry (a jeho bratrem, princem Condé); Guisové, princové Lotrinští (František de Guise a kardinál Lotrinský); a Montmerencyové, nepřátelé Guisů (z tohoto rodu pocházel i admirál Coligny). Král byl ožen s Marií Stuartovnou, příbuznou Guisů, čehož tento rod rychle využil. Mladého Františka ovládali a dosadili do jeho okolí osoby zcela podle své vůle; začali také velmi ostře vystupovat proti hugenotům. Ti neváhali a tajně připravovali protiakci. O spiknutí se však dověděli Guisové a odpověděli tvrdými represemi; jejich další plány však zvrátila nečekaná smrt krále. Následoval tedy Karel IX., v době nástupu na trůn desetiletý. Regentství získala jeho matka **Kateřina Medicejská**, která se mezi znepřátelenými stranami snažila jaksí kličkovat. V roce 1560 se po téměř osmdesáti letech opět sešly Generální stavy, a to v Orleánsu. Kancléř Michel de l'Hôpital je vyzýval k usmíření a přišel dokonce s myšlenkou celonárodního sněmu; katolická strana tomu však nebyla nakloněna a vyčítala kancléři a královně přílišnou vstřícnost k protestantům. Kateřina tedy o rok později alespoň sezvala obě strany do města Poissy. Zazněla sice vzletná slova o usmíření, ale ve skutečnosti bylo už většině jasné, že dosáhnout kompromis touto cestou je nemožné. Ani edikt z roku 1562 povolující protestantům v omezené míře shromažďování (mimo města) nepomohl uvolnit obrovské napětí, které vzápětí propuklo v občanské válce.

Záminkou pro výbuch všeobecného násilí byla událost z března roku 1562: vévoda z Guise projížděl městem Vassy a vpadl do hugenotské modlitebny. Bylo zabito přes dvacet mužů a více než sto jich bylo zraněno. Rozhořčení hugenoti uváděli později dosti drastická čísla a mluvili o „masakru ve Vassy“, podle katolíků šlo o „incident“³. Prokatolickou Paříž obsadil Guise; válka se mohla rozpoutat, a to samozřejmě i za podpory zahraničních spojenců obou stran. Anglická královna Alžběta stála za hugenoty a španělský Filip II. katolíky. Jih a sever byl hugenotský, zatímco centrální část země a Paříž katolické. Válka pustošila zemi a umírali i vůdcové jednotlivých stran: František de Guise i Condé padli. Prvního nahradil jeho syn Jindřich de Guise (zvaný „Zjizvený“) a protestantů se ujal admirál Coligny. Mezi tím se zmateně pohybuje Kateřina Medicejská se svým synem, králem Karlem IX. Konečně je roku 1570 dojednán Saint-germainský mír. Místo Guisů u dvora nyní zaujímá Coligny. Mír má být stvrzen sňatkem královny sestry Markéty s Jindřichem Navarrským (a také neuskutečněným sňatkem dalšího Kateřinina syna vévody z Anjou s Alžbětou Anglickou).

Jenže události se dále komplikují. Kateřina se brzy začala obávat vlivu, který měl Coligny na jejího váhavého a hlavně mladého syna Karla IX.; začali spolu plánovat válku se Španělskem, což se nelíbilo nejen královně, ale ani Guisům, tedy katolíkům. Nabízelo se jednoduché řešení – atentát. Jenže Coligny byl pouze postřelen, a co víc, viníci byli poměrně zřejmí, a to samozřejmě vyvolalo velké pobouření. Kateřina se rozhodla s rozpory skoncovat jednou provždy – Paříž byla v těch dnech plná hugenotských vůdců, kteří se sjeli na svatbu. Do plánu byl zasvěcen Guise a nakonec i snadno zmanipulovatelný král. Byly připraveny seznamy těch, kteří měli být zabití. O půl druhé ráno 24. srpna daly zvony kostela Saint-Germain-l’Auxerrois signál k začátku masakru. V hrozně řeži noci sv. Bartoloměje zahynuly asi čtyři tisíce hugenotů včetně Colignyho. Smrti unikli Jindřich Navarrský a Condé (oba královské krve), kteří byli zajati a vyzváni ke konverzi. Vraždilo se i v jiných městech (Orleans, Lyon).

³Viz: **Maurois, André:** *Dějiny Francie*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994, s. 132.

Jak se brzy ukázalo, Bartolomějská noc měla přesně opačné důsledky, než si její strůjci představovali. I když velká část hugenotské aristokracie zmizela, drobná šlechta a města zůstaly a ještě posílily⁴. Na shromáždění reformovaných v Millau (1573) se ustavila i určitá autonomní administrativa – „členové Unie se přísahou zavázali k poslušnosti hugenotskému Zemskému sněmu, rozhodujícímu a aristokratickému shromáždění, řízenému „protektorem“, jehož roli měl brzy sehrát Jindřich Navarrský.“⁵ Ten sem nakonec roku 1576 uprchnul z královského dvora, kde nějaký čas žil jako hýčkaný vězeň; odvolal také své zřeknutí se víry.

Mezitím se chýlila ke konci vláda rodu Valois. Karel IX. v roce 1574 zemřel (čtyřiatvacetiletý) a po něm nastoupil jeho bratr Jindřich III., poněkud zvláštní muž, jehož zženštilé způsoby vzbuzovaly velké rozpaky. Vůči hugenotům volil poměrně smířlivou politiku; roku 1576 jim mír z Beaulieu („Monsieurův mír“) zaručil svobodu kultu, povolená místa ke shromažďování a částečné uznání nezávislosti, kterou si vydobyla. Hlavním důvodem takovéto vstřícnosti bylo hlavně finanční vyčerpání země – král neměl za co válčit.

Když roku 1584 zemřel poslední „možný“ Valois, vévoda z Anjou. K hrůze katolíků byl nyní legitimním následníkem Jindřich Navarrský, který váhal s konverzí, která by ho učinila jako krále přijatelným. I Guisové měli v tomto směru velké ambice, a navíc teď měli za sebou Ligu, katolickou skupinu. V této chvíli bezmocný a opovrhovaný Jindřich III. musel v roce 1585 na jejich nátlak zakročit proti hugenotům, i když čekal válku. A ta přišla.

Je nazývána „válka tří Jindřichů“ (Jindřich III, Navarrský a Guise). Guise brzy obsadil Paříž a král uprchnul; přichází však zvrát: Guise je zavražděn královými věrnými. Brzy umírá i Kateřina. Paříž ještě hrozí králi svržením, ale Lize pomalu dochází dech. Zrazený král se spojí s Jindřichem Navarrským a vítězně táhnou zemí, 1. srpna 1589 je však zavražděn ligistickým fanatikem. Novou hlavou Ligy je Mayenne, ten chce vyhlásit králem kardinála Bourbonského (jako Karla X.); své zájmy má i Filip II. (dcera Isabela Klára). V tomto

⁴ Viz: *Francie 1570-1610 a Jindřich IV. Navarrský.*

⁵ Viz: **Maurois, André:** *Dějiny Francie*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994, s. 135.

okamžiku se Jindřich odhodlal ke konverzi – v červenci 1593 je přijat do katolické církve a v únoru 1594 pomazán na krále Francie. Jeho vláda je dodnes považována za jednu z nejúspěšnějších. Protestanti mu nezapomenou nantský edikt z roku 1598, který měl definitivně ukončit náboženské spory v zemi. Těm samozřejmě konce nebylo, ale příběh francouzské reformace, povětšinou velmi politický, se jím dá uzavřít.

POUŽITÁ LITERATURA:

Franzen, August: *Malé církevní dějiny*, Zvon, Praha 1992.

Maurois, André: *Dějiny Francie*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1994.

Francie 1570-1610 a Jindřich IV. Navarrský – Na sever od rovníku:

<http://www.sever.cz/text.asp?clanek=153> (č. 153-159).

Huguenot – Wikipedia: <http://en.wikipedia.org/wiki/huguenot> .